

279849

Anul al IV-lea, n-le 1-3.

Ianuar-Mart 1918.

REVISTA ISTORICĂ

✦ Dări de samă ✦
documente și notițe

PUBLICATĂ DE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

N. IORGA

I A Ș I

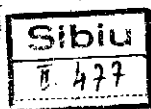
Tipografia ziarului „Neamul Românesc”

1918

Univ

8-

4

REVISTA ISTORICĂ

— DĂRI DE SAMĂ, DOCUMENTE ȘI NOTIȚE —

Publicată de N. IORGA.

TOT DESPRE DESPOT

Nu s'au băgat de samă până acum rîndurile în care Stanislav Sarnicki vorbește, în „Analele polone“ ale sale, despre Despot.

El presintă Domnia acestuia drept *o încercare de a se restaura vechea Dacie a lui Decebal-Diurpaneus*. Iată chiar cuvintele lui: „Și, aducîndu-și aminte de stăpînirea lui, și acuma Valahii, în vremile noastre, cu cinsprezece ani înnainte, ațîțați de vechea faimă a isprăvilor-săvîrșite, se gîndiau să refacă acest regat însuși, acoperit acum de pămînt și praf, și a împodobi cu diadema regală pe unul Despot, din neamul vechilor Despoți, cum pretindea el“. Se înseamnă pe urmă cum moartea lui a pus capăt aventurii și se arată ca uneltitor Tomșa, care pentru această a fost apoi tăiat de regele Poloniei, „ca de supremul *domn al Daciei*“, „în Lemberg, în piață, în vederea tuturor“.

Și Sarnicki adaugă că el „a cunoscut pe Despot și a avut legături de intimitate cu el, nu puțină vreme“, părăindu-i-se a fi „om evlavios și bun“, dar i s'a spus că „succesul l-a schimbat, aducîndu-l la trufie și la ruperea acelor legături cu baronii poloni care l-ar fi putut menține“.

De altfel, adaugă el, Ardealul mai mult decît țerile de la Dunăre a moștenit de drept pe Decebal, Capitala lui chiar aflîndu-se în această țară.

Romînij au limba de la vechii coloni romani, dar numele

de Valah și titlul de Voevod pentru șefii lor, de la Poloni. „Munteni“, *Mu'tani* în polonește, se zice de la „mulțimea neamurilor“ ce au năpădit aici. „Sînt un popor șiret, cari de o mie de ori și-au călcat jurămîntul și în care niciun vecin nu crede¹.“

Inceputurile noastre în izvoare ungurești nouă

N'au trezit interesul de care erau vrednice, n'au fost supuse criticei și n'au intrat în curentul cunoștințelor de istoria Romînilor cîteva știri, amestecate în multă naivă fantasmă necompetentă, pe care le dădea canonicul—cunoscutul canonic calomniator al Romînilor—Karacsónyi în revista ungurească *Századok*, anul 1910, p. 177 și urm., de și o traducere românească a publicat-o diaconul Gh. Tulbure, în *Convorbiri literare*, XLIV, pp. 1026 și urm., 1146 și urm.

Iată ce cuprind ele.

După publicația altui canonic, Bunyitay, despre „cele mai vechi statute ale Capitalului orădan“, apropiată de revista de genealogie maghiară *Turul* (1908, pp. 22-3) și de un articol tot din *Századok* (1909, p. 533) se arată că, la 1356—dată admisibilă—, o fiică a lui Alexandru Basarab, Domnul Terii-Românești, a luat pe Ladislau de Oppeln, ruda Elisabetei de Polonia, mama regelui Ludovic-cel-Mare. A trăit până în 1367, și căsătoria ei, ca și ființa unei fete,

1 „Ac ehus quidem regni memores etiamnum Valachi, nostra memoria, ante quindecim annos, exstimulati fama veteri rerum gestarum, cogitabant hoc ipsum regnum situ iam et pulvere obsitum instaurare ac quendam Despota, de stirpe veterum Despotarum, ut ille ferebat, regio diademate insignire. Sed tota illa res brevi in invidiam versa, tandem ipsimet Despotae interitum acceleravit. Paulo post enim a Thomsa quodam satrapa, palatii sui magistro, obruncatus fuit, quo nomine de eodem interfectore ab Augusto, rege Poloniae, tanquam supremo Daciae domino, supplicium sumtum fuit. Leopoli enim, metropoli Russiae, in foro, cunctis spectantibus, praecisum ei fuit caput. Noveram ego hunc Despotam et familiariter eo usus sum non exiguo tempore. Et videbatur homo esse religiosus et bonus. Sed, ut postea ferebatur, successu fortunae depravatus, superbie coeperat amicitiamque cum baronibus Poloniae rescindere, quam si diutius coluisset, et ipse incolumis hactenus regnare potuisset“; la sfîrșitul lui Dlugosz, ed. Lipsca, II, col. 916-7.

Elisabeta — numită probabil după regină —, se cunoaște după piatra sepulcrală în catedrala catolică din Orade.

Vlaicu-Vodă ar fi avut un frate, „Godon“, pomenit într-o scrisoare inedită din 1377, aflătoare în Muzeul Național ungiuresc. Numele e imposibil. A fost cetit rău. Propun „Radou“, Radu,—tatăl lui Dan I-ii și al lui Mircea. De alininterea canonicul vorbește îndată de acest Radu, și se pare că gicește, după o lectură falsă, o identificare bună.

Un alt studiu, în aceeași revistă ungiurescă, dădea, de altfel, încă un număr de lămuriri asupra dinastiei muntene în veacul al XIV-lea. Le vom analiza cînd vom avea revista la îndemînă.

Domni basarabeni

Se știe că Alexandru Lăpușeanu era fiul unei femei din Lăpușna,—deci Basarabean după mamă. Orheian după tată era Ioan-Vodă Callimachi, două veacuri mai târziu.

Observăm că Moldova a mai avut un Domn basarabean.

În adevăr Cronica moldo-polonă, publicată de Hasdeu, de Kogălniceanu și, mai în urmă, de d. I. Bogdan, spune că Tomșa, care a scos din Domnie la 1564 pe Despot aventurierul, era *din Ținutul Orheiului*.

Și Polonul era un contemporan, care știa locurile bine și petrecuse el însuși în Moldova.

È al treilea Domn basarabean al Moldovei și singurul care—dacă nu-și atribuia și el o descendență legitimă din vre-un Domn — pare a fi fost de acolo *prin amndoii părinții*.

O operă a lui Nicolae Mavrocordat.

„Proverbele lui Filoteiu“ (*Filothcou parerga*) s'au tipărit la Viena, în 1800, de Grigore ierodiaconul Costandă (*Konstantas*), care-și datează prefața din Ampelachia, 16 April. Se adaugă, la început, un extras din scrisoarea abatelui Bignon, bibliotecar al reginei Franciei, către marchisul

de Bonnac, ambasador frances la Constantinopol (Paris, 10 Maiu 1720). Cartea, spune abatele, ocupă acum un loc onorabil între acelea ale Bibliotecii Regelui, căreia i-a dăruit-o. E un fel de roman foarte instructiv și foarte distractiv (*amusant*) tot odată, al cărui autor e om de mult talent (*esprit*) și foarte versat în cetirea cărților bune în mai multe limbi. Stilul său e elegant, descripțiile vii și portretele deosebitelor nații, din care și-a luat personagiile pe care le face să vorbească, sînt foarte asemănătoare și se apropie mult de adevăr.

Cartea, un roman plin de note din viața constantinopolitană la începutul veacului al XVIII-lea, e scrisă pe vremea cînd Sultanul era la Filipopol și Marele-Vizir — Gin-Ali — recuceria Moreia contra Venețienilor (deci: 1715). „Impăratul“ e arătat ca deștept, harnic, bucuros de sfat, econom, milos, cercetînd prin sine purtarea dregătorilor față de supuși, dușman al aducătorilor de daruri. Ii plac grădinile și numește flori nouă cu numele cui le-a adus.

Se înfățișează ospătarea autorului și a unor Italiani în minunatele grădini ale prietenului Iacob din Smirna, care vorbește, între altele, înaintea păharelor cu vin vechiu, de familiarisarea Turcilor, deprinși prin legăturile lor europene, cu băutura oprită de Coran. Italianul Corneliu, din Cipru, care-și povestește pățaniile din tineretă, și cu pirații din Barbaria, e arestat pe loc de Turci din ordin împărătesc. Apoi ni se presintă simpla viață a barcagiului octogenar, din nou însurat și care până atunci avuse treizeci de copii, pe cari i i-a luat, pe toți, ciurma, și care trăiește mulțămît, închinîndu-se de cinci ori pe zi, mergînd la biserică de trei ori pe săptămînă și postînd trei din zilele săptămînii.

După aceia, casa bogatului Italian abia sosit, a Grecului la care acesta merge în vizită și unde se află, între cărți, convorbînd, și un Engles și un Frances, acesta venit din Polonia. Aici se recomandă cetirea Scripturii, a lui Platon și Aristotel, a lui Ignatie și Policarp, sfinții părinți, a lui Demostene și Cicerone, a lui Diogene Laerțiu, a lui Cornelius Nepos, a lui Plutarh și, dintre cei moderni, a lui Bacon.

Se presintă un Frances lăudînd pe Carol al XII-lea regele Suediei și un Engles luînd apărarea gazdelor sale turcești

contra lui; se discută asupra castității femeilor turcești. Vedem o închisoare turcească și primim știri despre aceia cari sînt închiși acolo pentru deosebite vinovății, de înșelătorie, de farmece, etc.

Restul e: considerații generale de morală și politică.

Cetiri italiene la noi

Pe un volum de nuvele italiene tipărit în veacul al XVI-lea se cetește însemnarea grecească: „Ek ton kometos Demetriou Rhalli, Megalou-Bornikou“, apoi, în latinește: „Ex libris comitis Demetrii Rhallij“.

Cu privire la acest conte Dimitrie Rali, Mare-Vornic la noi, d. Sever Zota îmi comunică o diplomă venețiană, legalisată la 1795 de bailul din Constantinopol (dragoman: Ioan Ralit, Ralet), din care se vede că, la 3 Mart 1770, Republica făcea conte pe dragomanul Cristofor Rali, „care de mulți ani servește neobosit și cu folos Curții din Constantinopol“, „fără cruțare, cu osteneli și supărări, în timpurt grele, cu pericolul vieții sale proprii“.

Tot d-sa îmi semnaleză că Papadopol Calimah, în Notița despre Botoșani (*Analele Academiei Romîne*, seria a II-a, IX², p. 55), pomenește o carte grecească de drept canonic cumpărată în 1768 de la Dimitrie Cavacul sau, cum îi zice Sathas, Dimitrie *Rali*, zis Cavacul (cavaful), care-și avea casele în Iași, lingă biserica Sf. Nicolae cel Sărac.

Un Mitropolit de Patras după voința unui Domn fanariot

În Calendarul Atic („Athikon Hemerologion“) pe 1869, al lui „Irineu Asopios“, III, Atena 1868, este și o cronică a Mitropoliților de Patras.

La paginile 205-6 cetim:

„A căpătat atunci (la 1792) această eparhie păstor cu adevărat, și nu năimit, pe prea-învățatul domn Policarp, fiind

Patriarh chir Neofit, *cu ajutorul prea-inseninatului și prea-strălucitului Domn a toată Ungrovlahia Mihail Voevod Suțu*, fiind el dascăl al copiilor lui; patria lui era așa-zisa Tziaritziana în Elassona (Tesalia); prin creștere ucenic al Constantinopolei, om prea-învățat și de adincă gândire și de mare discernămint... A păstorit cuvios turma incredințată lui și, trăind mulțămitor în schimb de iubire curată cu prea-nobilul Domn, *au clădit și Mitropolie și au făcut multe lucruri frumoase și plăcute lui Dumnezeu.*"

(Predecesorul lui, Lavrentie, din insula Santorino, era rudă cu familia Ipsilanti.)

Apoi :

„In anul 1802, din îndemnul chiar al prea-seninatului Domn Mihail Voevod Suțu, Patriarh fiind chir Calinic, a fost chemat chir Policarp la Constantinopol, de unde și după venirea sa a fost orinduit la trebi bisericești, stînd împreună cu Sfîntul Sinod și petrecînd împreună cu fratele său Preasfințitul de Niceia, chir Daniil.“

(Atunci autorul, arhidiaconul Antim, a fost trimis ca episcop la Neapatras. La 1806, Policarp revine în eparhia sa, lucrînd la împodobirea bisericii, cu ajutorul creștinilor din „varoș“, *varusios*. El moare la 13 Februar 1819.)

Un patron macedonean și prenumeranți romîni.

La 1808 se tipăria la Viena (?), la Leonard Grund, Geografia lui A. H. Găsparis, în grecește. Prefața, iscălită de Chiriak Kapetanakis, e dedicată lui Ștefan Buba (*Mpoumpa*), probabil un Macedonean de nație românească. Acest negustor locuia în Moscova (p. 14). El a dat îndemnul tipăririi, la care au ajutat și „frații noștri din Viena“.

Editorul înseamnă că până acum sînt aceste trei geografii grecești : „*Grammatike geographike*, tradusă din italienește, de preotul Gheorghe Fața (Aromîn și el?), *Phatsea*, și publicată la 1760 ; a lui Theotokios, tipărită numai la 1804 ; a ieromonahului Daniil și a ierodiaconului Grigorie, din 1791, cuprinzînd numai Europa. Cartea lui

Meletie de Arta, editată la Veneția de Antim Gazi, nu e pentru începători.

Notele sînt puține. Traducătorul protestă numai în ce privește aspra judecată cu privire la Greci, ale căror păcate sînt izvorite numai din îndelungata sclăvie și cari n'au pierdut niciodată din vedere un ideal de libertate și cultură (p. 325, nota). La Principate se înseamnă doar că „în războiul de față cele două Domnii au fost cucerite și se stăpînesc de Ruși“ (p. 347), — dar nota pare a fi a autorului însuși,

Între subscriitori găsim nume care ne privesc. La Viena, Naum Nita, Anastasie Adam Ghira (*Ghira*), Nicolae Dora, Simon Gheorghe Sina, Gheorghe Popovici, Constantin Spirto, Gheorghe Doiu (*Doiu*) par a fi Aromîni. În Iași subscriu: Mitropolitul Veniamin, Vlădicii: Grigorie de Irinopolis, Grigorie de Hierapolis, Gherasiin de Roman, Meletie de Huși, egumenii Teodorit de la Esfigmenul Athosului, Dionisie de Galata, Arsenie „Cetățuiianul“ (*Tsataizotienos*), arhimandritul Sofronie, proegumenul Chilandariului de la Athos „și exarh al Trei-Ierarhilor“, Sinesie, proigomenul *Tsachlai* (Sihlea?) și exarh *tau Pachlikou*, Dionisie, Atanasie diacon la Mitropolie, eclisiarhul de acolo Inochentie, logofătul Mitropoliei Ioniță, apoi, dintre clerici: diaconul Gherasim, din Roman, „prea-învățatul chir Daniil“ (Philippide), Dionisie, ieromonahul Curtii“. Boierii sprijinitori sînt: Vornicul Teodor Balș, Vornicul Constantin Paladi, Vistierul Iordachi Roset, Aga Dimitrie Ghica, Spătarul Alexandru Ghica, Spătarul Nicolae Balș, boierul Gheorghe Ghica, Banul Grigore Rășcanu, Slugerul Filactachi, Căminarul Gheorghe Bucșănescu, Căminarul Gheorghe Pruncu, Stolnicul Mihalachi și Stolnicul Zamfirachi, Serdarul Hurmuzachi, Medelnicerul Săndulachi, Păharnicul Stavri, Pitarul Ioan Constantin, Păharnicul Alecu, Căminarul Pannaioti Casimir, Căminarul Gheorghe *Tzortzis*, Pitarul Vasile Coroiu, Grigorie Codreanu, Vasile Virnav (*Bournebos*), o *exochotatos Eustathios*, frații Altin (*Allini*): Medelnicerul Eustatie, Ioan și Gheorghe (cu 10 exemplare) Nicolae Capșa, Hristodul Ioannu, Apostol Ioannu, Eustatie Dimu, Riga Hagi-Mihail, Constantin Anastasiu, Petru Ig-

natiu, Apostol Hagi-Spiru, Mihail Pascu, Gheorghe Papaioannu, Dimitrie Gheorghiu, Ioan Chirianopulo, Nicolae Rizoglu, Gheorghe Gomuleț (*Gomouletses*), *Zisi Dauti*, — autorul unei culegeri de versuri pe care am cercetat-o aiurea —, profesorii: Anania Adamidi (cu 2 exemplare), Nicolae Pyrgos (cu patru), Dionisie Kreatas, Adam din Anhiol, Alexandru Vlastos, Benedict ierodiaconul; în sfârșit: Pitarul Evangelinos, „dascălul de gramatică (*ton grammatikon*) la școală (*en te schole*), Voicu, Gavril din Iannina și Nicodim din Itaca, „prea-cuvioși“, Alexandru Panaioti, Teodor Mustakas, Căminarul Costin Carp, Alexandru Scorțescu și „boierul Anastase“.

La Cidonia din Asia Mică aflăm ca profesor și conducător al gimnasiului pe Veniamin din Lesbos, care apoi era să vie la București, și pe un „*chir Sofronie ierodiaconul* din Moldova“, venit acolo, de sigur, ca să urmeze cursurile unei școli vestite, ca și, poate, „Ioan Dimitriu din Moldova“, „Ioan din Vlahia“ (*ek Vlachias*), Gheorghe Bogdan (*Mpogdanos*), Grigorie ierodiaconul Crupenschi din Moldova, Chiril Moldoveanul (*Moldabeus*), pe lângă atîția din Anatolia, din insule, din Filipopol, din Tesalia, din Moreia, din Zagora, atrași de același învățămînt superior. În schimb, la Smirna, unde școala era condusă de ieromonahul Hrisant și de dascălii Gherasim, Ioan Mamakis, Dionisie ieromonahul și Antonie Aslan, „profesor“ de matematică, nu e niciun Român, afară poate de Aromînul Atanasie Constantin Tufecioglu, *de la Moscopole*.

Nu se mai înseamnă decît doar prenumeranți din Mitilene, unde școala avea în frunte pe călugărul local Teofan.

Se adaugă, în aceeași legătură, și un Metod al Geografiei de același autor și cu același traducător (*peri tes methodikes paradoseos tes geographias kai ton armodion pros touto boethetikon meson*). Aici nu se dau subscritori.

O carte a lui Dionisie Fotinò

Am căpătat de curînd volumul I-ii din ediția Thieme (Lipsca 1763) a lui Xenofont, volum care cuprinde **Ciropedia**.

Pe foaia de titlu chiar scrie grecește: „și aceasta a lui Dionisie“ („kai hede pelei Dionysiou“).

Scrisoarea e cea, bine cunoscută mie, prin atîtea epistole ce posedam, a lui Dionisie Fotino.

Neconținut apoi sînt explicații ale termenilor arhaici și rari, în caractere foarte mărunte, de o mare eleganță.

Ele ar putea servi unui comentator.

O carte a unui profesor grec din Moldova

Plecînd din Moldova, directorul gimnaziului grecesc din Iași, Dimitrie Panaiotachi Govdela, publică la Varșovia în 1822 o „Histoire d'Alexandre-le-Grand, suivant les écrits orientaux“, pe care o semnează cu titlurile „doctor în filosofie, *director al Școlii Centrale din Iași*, profesor de matematici și membru corespondent al Facultății din Franța pentru înstrucția elementară“.

Prefața acestei lucrări de o mare valoare științifică spune (p. III nota 2) că el tradusese Istoria persană a lui Firdusi și adauge că „era gata să-și publice traducerea când Turcii au intrat în Moldova. Nu numai că au prădat, ars, jăfuit tot ce posedam, dar au făcut bucăți și au distrus total toate manuscriptele grecești pe care, ca măsură de precauțiune, le depusesem în biserica Sf. Atanasie din Iași. Această pierdere ireparabilă mi-e mai dureroasă decît a întregii mele averi: era rodul muncii mele de cincisprezece ani în filosofie, matematică, economie, morală și mai multe domenii de literatură“.

Intre prenumerații, aflăm pe un Melissino, prin mamă-sa legat cu Cantacuzinii, pe un prinț Scarlat Mavrocordat, elev la școala militară din Varșovia, pe Grecii domiciliați în Varșovia, între cari Postelnicul Iacovachi Rizu, Spătarul C. D. Schinà.

Din ale altora

Cunoscutul povestitor Berthold Auerbach tipăria la 1863 un „Deutscher Volks-Kalender“, un „Calendar popular german“ de toată frumuseța ca tipar și ilustrații, cu concursul unor oameni ca Gottfried Keller și Virchow.

La pagina 157 se spune acest lucru: „Este oare vre-o putere pe pământ care să poată nimici hotărâitul gând de unitate al națiunii? Nu se poate decît doar zăbovi aducerea lui la îndeplinire“.

Și, mai departe, în legătură cu această idee: „Forma în care un monument are să rămîie pe veșnicie trebuie pregătită cu pioasă intimitate de suflet și cu o reflexivitate artistică înțeleaptă, ani de zile, în muncă liniștită. Dar apoi metalul trebuie să curgă, trebuie fericita vărsare, care odată așîă și încoardă toate puterile. Și, cînd opera s'a recit, trebuie ca, din nou, cu credincioasă îngrijire, să se lucreze la ea, până se înalță pe temelia de granit și pot trece asupra ei și soare și lună și schimbările tuturor vremurilor...“

De-ar răsări numai, curînd, un maiestru care să dea forma veșnică „forma curată, frumoasă, forma statornică“!

C R O N I C A

O observație. — Numele slave al uneltelor de plugărie la noi au provocat multă discuție. O întrebare se poate pune însă. Numele e știut că se schimbă, luîndu-se de la un alt popor, de și cel ce împrumută a avut și mai înainte *lucrul*. Aceasta se face însă numai cînd la poporul care dă numele cel nou lucrul însuși e *mai bun, mai practic*.

Și atunci vine întrebarea: numele uneltelor de agricultură le-am luat de la Slavul țeran și războinic în momentul emigrării, ori de la același Slav negustor, după ce, așezîndu-se între noi și Bizanț, reprezintă în *limba lui elemente ale culturii bizantine?*

Vechimea Românilor în Ardeal.—Pentru această semnalăm aceste cuvinte ale d-lui G. Alexici (*Revista din Iași*, I, p. 261): „O mare parte din numirile de localitate (în Ardeal) trăiesc în traducere în limba Secuilor și a Sașilor; numai la Români s'a păstrat vechea numire slavă“.

* * *

Un portret al lui Petru Cercel?—În Museul Luvrului se află un tablou frances, de un maestru anonim, care înfățișează balul dat în 1581 la Paris, cu prilejul căsătoriei Margaretei de Lorena cu Anne ducele de Joyeuse. În partea dreaptă, după musicanți, se vede un om nalt, voinic, purtând un fel de scufie albă întreită și, se pare, la gît, în locul fresei obișnuite, un guler larg de cacom. Are fața rotundă, fără barbisonul obișnuit atunci la nobleța francesă. Pe umeri pare a-i cădea păr lung.

Dată fiind epoca și trecerea la Curte a lui Petru Cercel, pribeag în Franța, n'avem a face oare cu un portret al acestuia?

Acela de la mănăstirea Călușu, reprodus în vechile „Anale“ ale Academiei Române, îl presintă gras, cu aceeași față rotundă, cu pletele îndătinat supț coroana Voevozilor.

Să ni amintim că asemenea personalități exotice se introduceau de preferință în grupe mari decorative, cum s'a făcut și cu Mihai Viteazul într'o mare scenă istorică avînd supț veșminte vechi personalități contemporane—, scenă care, după originalul din Museul de la Viena, a fost reprodusă la noi în volumul XII al colecției Hurmuzaki.

O reproducere în foarte mic, cu părți abia inteligibile, a tabloului frances, se află în *Journal de l'Université des Annales* pe 10 Februar 1909, ca adaus la o conferință a lui Louis Schneider.

Oricum, originalul ar trebui cercetat.

* * *

Un Kohary mai vechiu la noi.—Se știe că Regele bulgăresc, Bourbon pria mamă, e după tată Coburg mai depărtat, iar, mai apropiat, printr'o străbună din laturea paternă, Kohary, magnat ungur curat.

Dar în 1737 tatăl acelei Koháry care a adus averea sa unui sărăcuț de prinț din Coburg, generalul maior în serviciul Austriei, ne-a vizitat până lângă Iași, din ordinul generalisimului von Wallis (*Acte și fragmente*, I, p. 346).

* * *

Rominii și Austria. — În 1738, cînd Austria învinsă se luptă din greu cu Turcii, „miliția indigenă” își arată vitejia. Cîteva sute de Turci fură bătuți în Februar, prinzîndu-se trei ofițeri și trei steaguri, care fură trimise la Sibiu (*Acte și fragmente*, I, p. 352).

* * *

Un Provençal la Iași. — La 1769 Rușii arestau la Iași și trimeteau la Chiev, unde stătu trei ani, pe Simian, Provençal, fost secretar domnesc (Hurmuzaki, *Supl. I*, p. 872, n-o. 1237). El fu liberat prin stăruințele ambasadorului frances și ajunsese consul la Dardanele (pp. 903-4, no. 1280).

* * *

Din vechea istorie a Iașilor. — În 1770 de Valcroissant, aventurierul frances care se purta pe la noi, dădea de știre (Hurmuzaki, *Supl. I*, pp. 818-9, n-o. 1174) că „Rușii au întărit la Iași Curtea domnească și două mănăstiri ortodoxe: una zisă Sf. Spiridon și alta Golia. Cele două dela început sînt mai bine întărite decît aceasta din urmă.”

* * *

Din începuturile farmaciei la Iași. — În *Literatură și artă romînă* pe 1900 am vorbit, între „Oaspeții străini”, ai noștri, și de Lochmann, hirurg și spițer la Iași pe la 1760. A daug că la 1770 acest Sas era în Ardeal, la Odorheiu, și că avea un frate la Paris (Hurmuzaki, *Supl. I*, pp. 863-4, n-o. 1223).

* * *

„Familia Stamaty”. — Acum cîțiva ani, „Viitorul” reproducea un vestit tablou de Ingres represintînd „familia

Stamati", și autorul notiței alăturate își arăta părerea că ar fi vorba de cunoscutul poet basarabean, cu mult mai aproape de noi.

Am spus atunci că e familia Grecului Constantin Stamaty, care a trăit și în țerile noastre, unde, la începutul veacului trecut, a vroit să fie cel d'întăiu consul al Franciei.

O conferință a lui Henry Lapauze (*Journal de l'Université des Annales*, 1-iu Mart 1911, p. 342) arată că Stamaty era la 1818 consul la Civita-Vecchia,—după vestitul scriitor Stendhal—, că fiica lui, Atala, fusese botezată de Châteaubriand, a cărui eroină-i împrumutase numele, că această fată, care trebuia să ieie pe artistul Varcollier, a învățat pictura de la Ingres el însuși, prieten al casei, că fiul său, Emanuil, ajunsese inginer hidograf și muri în Muntele Liban, unde fusese primit de Lamartine, că alt fiu, Camille, a avut o oarecare notorietate musicală și că d-na Stamaty a luat în a doua căsătorie pe generalul Dulong de Rosnay.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

* *

Cînd s a evacuat in 1828 școala Sf. Sava.—Un raport frances din 19 Septembre 1828 spune că „ieri s'au scos, întrun singur ceas, toți profesorii, funcționarii (employés) și școlarii cari stăteau într'o casă mare ce servia de școală sau de Colegiu, ca să se așeze claie peste grămadă 700 de raniți ruși, veniți de la Silistra" (Hurmuzaki, XVII, p. 102, no. 152).

* *

Tatăl lui Cuza-Vodă.—Se știe că Vodă-Cuza a fost pircălab de Galați. Alt Cuza, pircălabul Ioan, tatăl său, îndeplinise aceste funcții supt Mihai Sturdza, fiind înlocuit la 1836 pentru abusuri. Înlocuitorul său fu colonelul Teodor Balș, viitorul Caimacam al Moldovei (*ibid.*, pp. 651-2, no. 651).

* *

Ceva despre tatăl lui Alecsandri.—Un raport frances, din 1-iu Iulie 1836, arată că tatăl lui Alecsandri împrumutase lui Mihai-Vodă Sturdza 7.000 de galbeni pentru

cheltuiala lui de Domnie la Constantinopol. Voind să-și mărite fata, în 1836, boierul o reclamă de la Domn. Sturdza ar fi cerut să vadă sinetul și l-ar fi rupt. Consulul Rusiei îl făcu totuși să plătească (Hurmuzaki, XVII pp. 627-8).

*
*
*

La biografia lui Costachi Negruzzi. — În Decembrie 1838 Căminarul Costachi Negruzzi era ales secretar al Adunării moldovenești (*ibid.*, p. 722, no. 707).

*
*
*

Primul ziar frances la noi. — În 1839 sosise la București, din Rusia, un Frances, Conty, care voia să publice acolo ziarul *Echo du Danube*. Alexandru Ghica îi dăduse voia, în Septembrie (*ibid.*, p. 753). Prospectul a fost trimis de consulatul respectiv la Paris, dar s'a renunțat la publicarea jurnalului (*ibid.*, p. 755, no. 737).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*
*
*

Izvoarele lui Vaillant. — Pentru lucrarea sa *La Romanie Vaillant* a întrebuițat cronicile Moldovei în manuscris. Ele i-au fost procurate oficial la Iași în 1841, cind s'a refugiat acolo în urma compromiterii în complotul contra lui Alexandru-Vodă Ghica (Hurmuzaki, XV, p. 290). Despre rolul lui în Moldova vom mai vorbi.

*
*
*

Încă o traducere pentru teatrul vechiu ieșan. — Pe o foaie răsleață am găsit ce urmează :

„Zaharie, dramă în 5 acte de d. Roziè, tradusă de Alexandru Fotino, pentru beneficiul domnului Poni; Iași 1845.

Persoane

Zaharie (45 ani)	dd. Poni
Raul, nepotul său (25 ani).	„ Teodorini
Bric, sluga sa (25 ani)	„ Panaitachi
Enric de Rialto (30 la 35 ani)	„ Bonciu
Noel Bernardo, incvizitor	„ N. Teodor

Un notar . . . . . „ Iacovachi
 Alberic Montrilo, iusticiator . . . . . „ Dimitriu
 Leona, femeia lui Zaharie (20 ani). . . . D-na Teodorini
 Un doftor . . . . . d. Mangerov
 Un ofițer . . . . .
 Un proveditor . . . . .
 Soldați, asesori, popor.
 Ștena se trece în Florența, la 1750.“

* * *

Ubicini în Muntenia la 1848. — Cunoscutul istoric Ubicini veni în Iunie 1848 în țară. La 15 ale lunii, ministrul de Interne ordonă să se facă bună primire „d-lui Ubicini Franțezul“, care „iese din curățenia carantinei Giurgiului“ (*Anul 1848*, I, p. 589 și urm.). Ubicini e unul din Francesii cari protestă contra ororilor comise de Turcii lui Fuad la intrarea în București (IV, p. 407). O scrisoare a lui către Ion Ghica, *ibid.*, pp. 377-8. Frumoasele lui scrisori descriptive, *ibid.*, p. 787 și urm.

* * *

Tatăl lui Eliad Rădulescu. — Un memoriu din 1848 spune limpede că Eliad era „fiul unui băcan din Târgoviște“ (*Anul 1848*, IV, p. 689).

* * *

Alexandru Odobescu în 1848. — În ziua din Iunie 1848, când s'a produs ciocnirea între mulțime și soldații colonelului Odobescu, manifestații au ridicat întâiu pe sus pe acest ofițer. Au vrut să facă tot așa și cu d-na Odobescu. „Și eu“, spune colonelul în declarația sa, „i-am rugat să lase o femeie, ce poate să se sperie, iar *pe băiatul meu cel mare, Alexandru, am văzut că l-a ridicat*“ (*Anul 1848*, II, p. 119). În August colonelul era la Rusciuc, și Grigore Caracaș avea pentru d-na Catinca Odobescu, sora sa, permisiunea de a merge să-și vadă — poate împreună cu copiii — soțul la Rusciuc. (IV, p. 32).

N. I.

DOCUMENTE

I.

Io Mihail Suțu Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn țării Moldavie.

Înștiințare facim prin acest al nostru domnesc hrisov tuturor cui să cuvine a ști, acelor ce vor căuta pre dănsul, și cetindu-să îl vor auzi, că dumnei Marioara Cantacuzini, fiica răposatului Post. Ioan Cantacuzino, nepoata răposatului Logofăt Ioan Cantacuzino, în nevrăstnicie aflându-să, era supt epitropie răposatului Vornic Theodor Balș, carile, spre mai bună săguranție a averii lor părintești a dumisale Mărioara Cantacuzinu, au pus lada cu scrisorile la Sfânta Mitropolii, oprind la sineș numai cheia acei lăzi și, după vreme, căutându-să să ia ia acă ladă dela Sfânta Mitropolie, nu s'au găsat.

Pentru care întrând la prepus dumnei Marioara Cantacuzinu că acă ladă cu scrisori i s'ar fi răpit de cătră voitorii d-sale de rău, au făcut cerire, și i s'au slobozăt sinodiciască carte de blăstăm asupra tuturor celor ce vor fi știind de acă ladă cu scrisori. Cari sinodiciască carte de blăstăm cetindu-să pe la toate bisăricile orașului Eșii și în tot cuprinsul Moldaviei, nimine nu au mărturisăt pentru acel ce ar fi luat acă ladă cu scrisori; nici însuși acela, împietroșindu-să de interes.

Pentru aciasta hotărând, întărim și poruncim ca dumnei Marioara Cantacuzinu să stăpânească în bună pace, și nesupărată de spre nimine, toati dreptile sale părintești moșii, anume: moșie Răcăciuni, cu siliștile ei în alte părți alăturate din Ținut Bacăului și al Putnei, și moșie Petreștii, cu siliștile ei; încă alte părți alăturate din Ținutul Eșii, ci treci Prutul în amândoi părțile, întru toate hotarale lor, precum li-au stăpănit bunul dumisale răposatului Logofăt Ioan Cantacuzino. Care stăpănire prin înadînși boeri cercetători, la fața locului, cu carte de blăstăm, să să lămuriască, fără a-i face piste aciasta vre un megieș înpregioraș cât de puțină călcare și înpresurare, luându-și tot venitul din tot locul, după ponturi și obiceiul pământului, și numai atunce vre un megieș înpregioraș va putè face vre-o pretenție asupra dumisale Marioari Cantacuzinu, cându să va afla acă ladă cu scrisori, iar într'alt chip nici ca cum.

Asămine să stăpăniască dumnei în bună pace și toți Țiganii părintești, căți îi are Asupra cărora hrisovul acesta al Domniei Meli ce s'au întărit, spre întocmai urmare și lucrare, cu domniasca noastră iscălitură și pecete, să fii dumisale uric de întăritură statornic, neclintit și nerăsluit nici odinioară, în veci.

La care am poroncit de au legat și cheia lăzii cu scrisorile ce s'au prăpădit.

Scrisu-s'au hrisovul acesta la Scaunul Domniei Meli, în oraşul Eşii, întru că întâi Domnie a noastră la Moldavie.

Io Mihail Suful
Voevod

1820, Dechemvriu 19.
(Locul peceşi gospd., în
care pecete este legată şi
cheia.)

Costachi Suful
Post., prociul (*stc.*)

Logofeţie-cè-Mare.

Copiia aciasta posleduindu-să cu cel adivărat hrisov, şi, fiindcă este întocmai, s'au încredinţat.

828 Ghen[a]r 10.—Baş Vel Logft. ¹.

(Publicat de P. P. Panaitescu.)

* * *

Un ordin al lui Laşcarev

(pe vremea ocupaţiei ruseşti din 1789—92.)

De pe giudecată aciastă să să facă perilipsis şi să să arate din ce pricină hotărâre cea dintâiu s'au aneresit, fiindcă, în vreme când un Domnu sau Divanul au făcut o hotărâre după pravilă, atunci de al doile nu este cu cale de a să străca acea hotărâre.

Iscălit: Serghii Laşcarev.
(Actele bisericii Tălpălarî din Iaşi.)

* * *

Despre străinii din Moldova.

(Într-o condică pe 1827 ținută de Costachi Negruzzi; proprietatea d-lui maior Negruzzi ².)

(Cercetări: Vihodîchi Mihailo Pavlenco, la Galaţi, „cu adevărat născut în Besarabia“.)

Pentru streinii ce să adună în târg în Galaţi, care, pentru că să găsească în port evropienesc, să spun că sint sudeţi, nesupuindu-să la nicio cercetare.

Ioniţă Baci, din târg Focşanii, pentru tainaturile ce ar fi dat în vremea eteriştilor şi a ascherilor turci din poronca d. Vist. Petrache Sturza (de preţ de 5.531 lei, 16 parale), ce era atunci staroste...

(Lipsă de cherestea la Iaşi după foc.)

¹ La 8 Octombre 1801, Ioan Cantacuzino Spătar are un proces cu răzeşii de la Gălăleşti în Ținutul Tecuciului.

Se pomenesc: „côturile, răstoacele și poienile rupte de apa Siretului“.

² Lucrările urmate în marea sudîilor; 1827, August.

Pentru Leiba Carniol, supus austriecesc, care, având în anul trecut cumpărat cîitul velniților de la Țănuturile Hărlău și Suceava, au rămas rămășiți. (Armeni sudiți arendași la Mădirjac; alții la Prigoreni, Gura-Sîrcăi, Popești.)

(La Galați) s'au găsit ucis pe un Arman magazagiu. (Convocare a Mitropolitului și a „boierilor proin și halea” pentru a se fixa, față de cererea Puterilor vecine, ce este un fugar; 5 Sept.)

Supuși ruși vind la Iași „prav, plumb, piucioasă și silitră”; li se „pecetluiește“.)

Să se siliască numai decît lîic supusul rusesc și Marcul supusul austriecesc de la Roman, asupra cărora s'au găsit bani calpi, ca să găsască pe Iancul Jădovul, de la carele arată că i-au luat...

Nota starostelui de sudiți în Bacău, prin care recomanduieste cătră dregr. pe Ignați diiacul, vechil în locul său.

(Marca Zaharia, din Tîrgul-Nou, la Dorohoiu, are a plăti „cvtul velniților“.)

Litmann din Ștefănești oprește pe „trii slujitori a căpt.“ de acolo și bate pe copilul din casă.

Armeanul Grigore Caracaș, arendaș la Pribești, în Vaslui.

Evrei arendași în Țin. Hertei pierd această calitate, „dar și satisfacere să li să facă pentru bătăile și asupririle ce face lăcuitoilor“.

Lucruzi sechestrare „lui Neculai Andraș, la huscărie“, în Bacău. Praf, etc., sechestrat și la Ene Alexandru și Alexa Hiotul.

Cercetare la Bacău de „dregătorii de Bacău și împreună cu protopopii Țănutului“.

„Inștiințare părcălabilor de Galați că un număr ca de 200 de bărbați au pricinuit o mare frică și îngrijire între lăcuitoiri“ (Oct.)

Se face cercetare și „a taifalii corăbierilor“, spre a se vedea cei „fără căpătăiu“.

Un „Dumitru bogasier, haimană ot tam“ (Putna).

12 Oct. „Inștiințare la depr. că acei ce vor voi a deschide velniți au a plăti pe 10 luni, afară de luni și Iuli, cînd urmiază călduri, iar, apucînd a deschide, apoi, pentru 10 luni, alte datorii a plăti.“

Ordin domnesc conform deciseii boierilor (Oct.): „neslobozindu-să de aice pe nimine din strămutații străini, afară de dezertori oșteni, care, în toată vreme cercetându-să, să să dei la urma lor, și de Țiganii ce de piste hotar s'ar dovedi veniți aice, cerîndu-să asămine pe acei ce de aice ar fugi pe-te hotar“.

Măsuri pentru cei ce fac „rachiul de pîne“ la velniți, de la „consulații franțozesc, englezăsc și prusienesc“, apoi și de la cei rusesc și austriac.)

Jaloba ce au dat cătră Visterii briașla Jădovilor raele din Eși, cu arătare că unii din sudeții rusăști și austriecăști cășap

au apucat banii taxiei și nu să supun să plătiască rămășița lor de 141 lei, 4 par.

(Arendaș lângă Galați „Pascal Italianul“ : bate pe un om. E supus al „Galiei“.

„Pentru un Dumitrachi Beiovici, supus rusăsc, răzăș de la moșie Poenile Oancii“, care, cu Țigani pripășiti, bate, între alții, „și pe paștirii isprăvnicăști“.

(Martin Pușcașul din Săbăoani.)

'828; la depr. ca să să adresarisească la locul cuviincios de a supune și pe Jădovii suditi intru sporire taxiei, după jaloba breslii Jădovilor raele din Eși, care s'au alăturat departamentului, că Jădovii suditi nu să supun a plăti analogoș din banii pocitilor, grajdină (sic), după glăsuirea obșteștei anaforalii a dumșeelor boerilor“.

(Posesori armeni la Burdujeni.)

La Agii, ca să supui pe casapi a răspunde legiuitul havaet a lui hahambașa.

(Staroste austriac și la Birlad.)

Pentru Jădovii orândari de la Țănuturile Romanu, Niamțul și Doroh., care să înpotrivăsc a plăti legiuitile dări a Visteriei.

Pentru urmaare posesorului moșiei Huideshii din Bucovina, care au trecut granița cu 300 oameni și au tăet pădure de pe moșia Mirești, Țănut Sucevii, a dums. Aga Gheorghe Grecfanu, bătând și pe oamenii dumis. Agăi.

(Opunere la plată a „birnicilor mahalalilor“ din Botoșani.

Evreu face negoț cu ceară la Focșani.) Pricina urmată între supusul rusăsc Ion Diamantof cu niște mahali și butnari pentru un vas de vin ce s'au spart.

...Pricina unor Jădovi de la Rădăuți cu niște Cazaci.

(O afacere a „Dvornicului Strezescul“.)

Jăluire lui hahambașa că casapii sudeti nu să supun a-i plăti havaetul legiuit lui prin hrisoavele gospod, adecă câte 45 bani și o limbă de toată vita cușer...

Răspuns dregătorilor de Herța ca să nu să îngădue a sălănci pe lăcuitori.

(Ordin „de a mută căzanile ce lucriază rachiu din uliți și mahalale“.)

Supușii streini nu să supun intru nezanu focului...

Stricaciune ce i-au pricinuit vitile Bucovinenilor lăcuitorilor părții din Moldova..

Înștiințare Vornicilor de Botoșani că neguțitorii sudeti din acel târg nu să supun a plăti banii fumăritului pe dughenile ce au.

(Suditi de la Galați se opun și la „banii pocitelor“.

Pomenit un Ștefan Carabăț.)

Înșt ințare dreg. de Roman pentru batgiocorire ce s'au făcut zapciilor isprăvniciei de cătră o samă din sudeti dughengii, diz-

brăcându-i în mijlocul uliții pentru că li-au cerut analogon la plata cheltuelilor târgului...

Pentru urmarea unui Neculai Andrieș, „vechilu secretariului Dulner, care au îndrăznit a-și bate pe Teodor Buhurdangi-bașu, boerinaș a Curții, rânduit cu luminată volnicie. În urmă, secretarul prusienescu Grigori Boțan, ca să stê întru cercetare aceasta, au chemat pe vornicul den sat Luncanii și l-au bătut cumplit. („Grigorii Boțan, ce să numești de secretar sau dragoman a dumnealui viți-consul prusienesc, închipuindu-și mai presus de ființa sa, pășind peste toate datoriile ce-l îngrădește, de sine, fără știre stăpânirii, au mers prin satile Țănutului Bacău, cu cuvânt de a fi față la cercetare unii pricinii a lui Neculaiu Andrieș, ce s'au arătat ca supus prusienesc.” Să nu mai fie primit la departament, „ca un pricinuiitoriu de învăluiri și aducătoriu de supărări stăpânirii.

...De la pârčălabii de Galați că, dându-li-să de cătră comen datul de acolo pe un ariștant, îl triimite la Eși.

...De la Spat. Grigori Doni, ispravnic de Roman, dizvinovă-țitoare asupra cărții Visterii ce i s'au scris din 4 Maiu, pentru ce nu au întors rușetul ce au luat de la Ițic și Marcu Jădovii, supuși avstriicești și rosienecști, de astă toamnă, cindu s'au găsit 5 ruble calpe la dinșii, cerând porunci spre de iznoafă cercetare și făgăduind că pe acel Jădov îl va dovedi cu adevărat calpuzan.

(Citat Aga Donici, „dvorenin din Besarabia“.

Un săidăcar Dumitru din Piatra, supus engles, bate pe „un băet a lui“.

Udrițchi, vice-consul engles, la Putna, se plînge că s'au „în-sămnaț pentru spital“ casele supușilor Curții sale.

Grigore Soroceanu, supus rus, cu moșii lângă Iași.)

De la Bacău înștiințază că la acel Țănut să află mulți Unguri și Secui ce să fac supuși avstriicești, și, fiindcă nu este staroste acolo, fac multe zorbalăcuri.

(Se aduc la Iași „10 cară cu huscă“.

La Piatra, staroste Rujinschi.

La Focșani, „soldați ce li să vor da în cvartir“.)

Pentru un Gavril Morariul, birnic din satul Oglinzii, care s'au mutat în Târgu-Niamțului și, apucîndu-l ocolașii pentru bir, au sărit un căprari și n'au îngăduit pe ocolași, protectuindu-l ca pe un sudet.

(Raport al Spat. V. Alexandri.)

De la is. de Niamțu pentru sudeti, că nu să supun a curăți ulița pe dinainte dughenii lor.

(Gr. Boțan se cere în Besarabia, pentru nevoi. Pentru „7 der-zetori“.

Proces cu Turci trăitori „mai nainte în Țănutul Niamțului, cari după intrare oștilor au pribegit“.)

~~P 130~~

279849

SUMARIUL:

I. *N. Iorga*: Tot despre Despot. — Inceputurile noastre in izvoare ungurești nouă. — Domni basarabeni. — O operă a lui Nicolae Mavrocordat. — Cetri italiene la noi. — Un Mitropolit de Patras după voința unui Domn fanariot. — Un patrou macedonean și prenumerații români. — O carte a lui Dionisie Fotino. — O carte a unui profesor grec din Moldova. — Din ale altora.

II. CRONICA. — O observație. — Vechimea Românilor in Ardeal. — Un portret al lui Petru Cercel? — Un Kohary mai vechiu la noi. — Români și Ansurta. — Un Provençal la Iași. — Din vechea istorie a Iașilor. — Din inceputurile farmaciei la Iași. — „Familia Stamaty.” — Când s'a evacuat in 1828 școala Sf. Sava. — Tatăl lui Cuza-Vodă. — Ceva despre tatăl lui Alecsandri. — La biografia lui Costachi Negruzzi. — Primul ziar frances la noi. — Izvoarele lui Vaillant. — Încă o traducere pentru teatrul vechiu ieșan. — Ubielni in Muntenia la 1818. — Tatăl lui Eliad Rădulescu — Alexandru Odobescu in 1848.

III. DOCUMENTE. — Un Irisov al lui Mihai Suțu. — Un ordin al lui Lașcarev. — Despre străinii din Moldova.

Manuscriptele se trimet d-lui N. Iorga : Iași, Strada Lascar Cărgi No. 21.

Administrația: Iași, Trecătoarca Banu No. 3 (redacția foii „Neamul Românesc”).